

Makale Geliş | Received: 11.02.2021
Makale Kabul | Accepted: 01.03.2021
Yayın Tarihi | Publication Date: 15.03.2021
DOI: 10.20981/kaygi.894362

Aysun GÜR

Dr. Öğr. Üyesi | Assist. Prof. Dr.
Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü, Aydın, TR
Aydın Adnan Menderes University, Faculty of Letters, Department of Philosophy, Aydın, TR
ORCID: 0000-0002-9385-3816
aysun.gur@adu.edu.tr

Husserl Fenomenolojisine Köprüler Kurmak

Öz

Bu makale Husserl fenomenolojisine köprüler kurmayı amaçlamaktadır. Bunun için de Husserl'in karşılaştığı felsefî problemlerden yola çıkacaktır. Makalede problemler üç başlık altında toplanmıştır. Bunlardan ilki Descartes'la başlayan modern felsefedeki özne merkezlilik, zihin-madde dualizmi ve yeni dünya anlayışıdır. İkincisi ise, on dokuzuncu yüzyılda bilimlerin yükselişiyle birlikte karşımıza çıkan ontolojik, epistemolojik ve metodolojik yapıdır. Üçüncüsü de, bu yükseliş karşısında felsefenin yaşadığı meşruiyet problemidir. Husserl modern felsefedeki sorunları, bilincin kasıtlı olması, epokhe ve transandental indirgeme ile çözmeyi dener. Bilimlerin yükselişiyle karşılaştığı yapıya ise, her şeyin bilimsel bilgiyle ele alınamayacağı, yaşama dünyasının nedensellik ilkesine dayanarak anlaşılamayacağı ve bu bağlamda fenomenolojinin gerekli olduğu düşüncesiyle itiraz eder. Felsefenin bilimler karşısında yaşadığı meşruiyet krizini de hem felsefenin bundan böyle transandental fenomenoloji olduğu hem de bilimlere temel olduğu teziyle çözmeyi dener.

Anahtar Kelimeler: Husserl, Fenomenoloji, Epokhe, Transandental Felsefe, İndirgeme.

Building Bridges to Husserl's Phenomenology

Abstract

This article aims to build bridges to Husserl's Phenomenology. For that purpose, the article starts the path from philosophical problems that Husserl encounters. Problems are examined under three headlines in the article. First headline is subject-centrism, mind-matter dualism and understanding of a new world in modern philosophy that started with Descartes. Second is the ontological, epistemological and methodological entity that we encountered with the rise of sciences in the 19th century. While third headline being the justification problem that philosophy experienced with this arise. At this juncture, Husserl tries to solve problems in modern philosophy with epoche, deliberate consciousness and transcendental reduction. Meanwhile, he objects to the entity that he encountered with the rise of sciences, by saying not everything can be handled with scientific information, the living world cannot be understood through causality principle and in this context, phenomenology is necessary. He tries to solve the justification crisis that philosophy experiences facing sciences, through the thesis that philosophy is, from now on, transcendental phenomenology and a basis to the sciences.

Keywords: Husserl, Phenomenology, Epoche, Transcendental Phenomenology, Reduction.

Giriş

Husserl, on dokuzuncu yüzyıl sonu ile yirminci yüzyıl arasında yaşamış bir filozoftur. Bu makalede amaç, Husserl’i çağının problemlerinden yola çıkarak anlamaya çalışmaktır. Bu bağlamda öncelikle Descartes’la birlikte modern felsefenin özne merkezliliğini, zihin beden düalizmini ve yeni dünya anlayışını görürüz. İkinci olarak, on sekizinci yüzyıl aydınlanmasından sonra gelen, on dokuzuncu yüzyılın bilimsel açıdan yükselişle karşılaşırız. Bu yükseliş ise, bilimsel bilginin yeni bir ontoloji, epistemoloji ve metodolojiye dayanmasıyla gerçekleşir. Üçüncüsü ise, bilimlerin bu yükselişi karşısında felsefenin yaşadığı meşruiyet krizidir. Bu kriz de felsefede, bilimselleşme çabasıyla veya felsefenin bilimlere temel olduğu iddiasıyla çözülmeye çalışılır. İşte şimdi bu üç problem, *Husserl’in fenomenolojisine giriş* için köprü işlevi görecektir. Elbette köprülerin ayaklarının bulunduğu ilk yakadaki sorunların bilindiği varsayıldığından, kısa hatırlatmalarla yetinilecek, asıl karşı yakaya ulaşmaya çalışılacaktır.

1. Modern Felsefe

Modern felsefenin başlangıcında yer alan Descartes, özne merkezli bir felsefeyi başlatır. Bu aynı zamanda yeni bir nesnenin de ortaya çıkması anlamına gelir: Nesne şeylerin, öznenin bilmesine konu olmuş halidir. *Verili olan zihin ve maddenin* iki ayrı töz olarak sunulmasıyla birlikte de öznenin nesneye nasıl ulaştığı gibi bir sorun ortaya çıkar; çünkü zihin kendi içinde kapalı bir şekilde düşünülmekte olup, madde onun dışındadır. Peki, öznenin içerden dışarıya çıkarak, nesne hakkında ileri sürdüğü yargının doğruluğu nasıl iddia edilebilir? İşte Husserl fenomenolojiyle bu sorunları çözmeye çalışır.

Fenomenoloji sözcüğü, Hegel’in eseri *Tinin Fenomenolojisi*’nden beri felsefede yaygın olarak kullanılmaktadır. On dokuzuncu yüzyılda fenomenoloji, bir soruna varsayımsal-teorik veya analitik bir yaklaşımın aksine, tanımlayıcı yaklaşımı ifade etmektedir. Husserl’de ise felsefenin, deneyim yapılarının kendilerini bilince sunarken

tanımlanmasını birincil görev edinen, fark edilebilir bir hareket olarak başlamıştır (Wrathall&Dreyfus 2006: 2). Husserl’in 1894-1900 yılları arasında matematiğin ve mantığın temellerine ilişkin yürüttüğü araştırmalar sırasında keşfettiği fenomenolojik yöntem, başlangıçta saf, betimsel psikoloji olarak isimlendirilmiştir. O sıralarda Husserl, bu sayede psikolojinin hata ve zayıflıklarının önlenebileceğine inanır. Fakat zamanla, betimsel psikolojinin de ötesinde bir fenomenoloji geliştirmek zorunda olduğunu anlar. Bu bağlamda, mantıkta her türlü psikolojizmi de artık açıkça reddeder (Kockelmans 2007: 114, 121). Makalede amaç Husserl fenomenolojisine giriş yapmak olduğundan, bu ve benzeri değişimler de onlar hakkındaki tartışmalar da dışarıda tutulmuştur.

a) Özne merkezlilik ve zihin-madde dualizmi

Husserl’e göre ben nesne, zaman, insan veya diğer şeyler saf verilmişlikler değildir. Şeyler yaşantıda, vazonun içindeki çiçekler gibi bulunmazlar. *Şeyler yaşantıda fenomen olarak kurulurlar*. Dolayısıyla şeylerin verilmiş olması, onların fenomenlerde şöyle şöyle ortaya konulmasıdır. Bu ise, şeylerin kendilerinde olduğu ve temsilcilerini bilince gönderdiği anlamına gelmez. Aksine şeyler görünüşte vardır. Dolayısıyla eski soru, insanın kendi dışındaki kendinde varlığa nasıl ulaşacağı şeklindeyken, şimdi temel soru, saf bilgi fenomenin kendisine içkin olmayan bir şeye nasıl ulaşabileceği olur? O halde iki saf verilmişlik vardır: Görünenin verilmişliği ve nesnenin verilmişliği. İşte burada *bilgi fenomeni ile bilgi nesnesi* arasındaki bağlantı görülür (Husserl 2010: 5, 9-10). Zahavi bunu şöyle açıklıyor: Normalde, dünyevi olaylara kapıldığımız bir kendini unutkanlık hayatı yaşarız. Görünen nesneye odaklanırsınız ve görüldüğü gibi fenomene bakmayız. Fakat bir şeyin algılanan bir nesne, hatırlanan bir olay, yargılanan bir durum olmasının ne anlama geldiğini felsefi olarak gerçekten kavrayacaksa, bu nesnelere bize gösteren algılama, hatırlama ve yargılama gibi kasıtlı durumları görmezden gelemez. Her ne kadar günlük yaşamda görmezden gelme eğiliminde olsak da, fenomenolojinin görevi, başlangıçtan beri günlük yaşamın saflığından kopmak ve edim ile nesne (*akt and object*), *cogito ve cogitatum* arasındaki ilişkiye dikkat

çekmek ve araştırmaktır (Zahavi 2019: 25-26). Düşünme, düşünen ve düşünülen üçlüsünde Descartes için önemli olan düşünen ve düşünülen arasındaki ayrımdır. Oysa şimdi *düşünen ve düşünülen* arasındaki *ayrıma* değil, *düşünme ve düşünülen* arasındaki *ilişkiye* bakılır. Bu ciddi bir dönüşümdür.

Felsefi geleneğin çoğunda, fenomen gerçekten de nesnenin bize görünme şekli olarak tanımlanmış, gözlerimizle görüldüğü gibi (ve kategorilerimizle düşünülmüş) ve kendi içinde olduğu gibi nesneyle karşılaştırılmıştır. O zaman, eğer biri nesnenin gerçekte neye benzediğini keşfetmek ve belirlemek isterse, o zaman sadece olgunun ötesine geçmek zorunda olduğu varsayılmıştır. Fenomenolojinin kullandığı bu fenomen kavramı olsaydı, fenomenoloji yalnızca öznel, görünür olan veya yüzeysel olanın incelenmesi olurdu. Ancak durum bu değildir (Zahavi 2019: 13-14). Gerçekten de geleneksel olarak öz ve görünüş ayrımı yapıldığında, fenomen görünüş anlamına gelmektedir. Bu haliyle ya bilinmemekte ya bilinecekse de kendinde/asıl halinden yola çıkılmaktadır. Oysa Husserl için fenomen, görünüş değildir ve onun bir de asıl/kendinde hali yoktur. Fenomen kendini kendinde gösterir. Dolayısıyla fenomen ve öz şeklindeki iki dünyanın varlığı terk edilir. Dünya, kendini bize sunan, verilmişlikler, fenomenler dünyasıdır.

Husserl’e göre, nesnelere de bilgide, bir vazoda durur gibi durmazlar; çünkü bilgi de boş bir vazo değildir. Aksine, *nesne bilgide kurulur* (Husserl 2010: 63). Öncelikle kurma, yaratma demek değildir. Bilinç, oluşturduğu nesnelere yaratmaz. Yine bilinç, bir şekilde işlemlerinden çıkarılmaları veya açıklanmaları anlamında, onların kaynakları da değildir. Öyleyse bilincin kurması demek, dünyayı kendi görüntüsünde şekillendiren bir zihinden bahsetmek yerine, nesnelere görünüşe gelmesine, ortaya çıkmasına ve bunların anlamlandırılmasına izin veren bir süreç olarak anlaşılmalıdır. Başka türlü *söylersek kurma, kurulmuş olanın görünmesine ve kendisini olduğu gibi sunmasına izin veren bir süreçtir* (Zahavi 2019: 25). O halde tıpkı bilgi fenomeninin bilme ediminde verilmesi gibi, bilgi nesnesi de bilme yaşantısında kurulur. Şimdi edim ile fenomen arasında nasıl bir ilişki olduğunu sorarsak, yanıt kasıtlılık ilişkisi olacaktır.

Kasıtlılık/yönelme (*intentionality*) kavramı, en azından Aristoteles'e kadar uzanan bir tarihe sahip olmasına ve Ortaçağ felsefesinde de merkezi bir rol oynamasına rağmen, fenomenolojide ilk kez Husserl'de büyük bir analize tabi tutulmuştur (Zahavi 2019: 16). Husserl'in kasıtlılık konusunda Brentano'dan etkilendiği bilinmektedir. Brentano'ya göre her zihinsel fenomen, bir içeriğe, bir nesneye yönelik yöne veya içkin nesnelliğe atıfta bulunabileceğimiz şeyle karakterize edilir. Yani her zihinsel fenomen, kendi içinde nesne olarak bir şeyi içerir. Sunumda bir şey sunulur, yargıda bir şey onaylanır, sevgili sevilir vb. Bu kasıtlı varoluş, yalnızca zihinsel fenomenlerin karakteristiğidir. Hiçbir fiziksel fenomen buna benzer bir şey göstermez. Bu nedenle, zihinsel fenomenleri, kendi içlerinde kasıtlı olarak bir nesne içeren fenomenler diye tanımlayabiliriz. Brentano için zihinsel fenomenler, elbette resimler veya duyuşsal veriler gibi zihinsel içerikler olmayıp, bu tür fiiller veya daha doğrusu ulaç isimler tarafından "inanmak", "algılamak", "arzulamak" olarak adlandırılan zihinsel edimlerdir; onlar kendi anlamında kasıtlıdır (Monathy 2006: 69-70). Husserl'e göre de, bilgi yaşantıları özleri gereği bir kastetme/yönelim (*Intentio*) taşırlar, yani bir şeyi kastederler, şu veya bu türdeki bir nesneyle bağlantı kurarlar. Nesne bilgi yaşantısına ait olmasa bile, bir nesneye yönelmek bilgi yaşantısının bir özelliğidir. Burada esas olan, bilincin gören bilinç olduğu ve bunun da kendinde verilmişlik olmaktan başka bir şey ifade etmediğidir. Öyleyse kendisinde hem verilmiş olmanın hem de şeylerin saf olarak görülmesinin gerçekleştiği bilinç, boş bir kutu değildir; *bilinç, gören bilinçtir* (Husserl 2010: 45, 49, 60). Ancak bu, deneyimlerde bir nesne ve ona yönelik kasıtlı bir eylem gibi iki ayrı şeyin var olduğu anlamına gelmez. Tek şey vardır, kasıtlı deneyim. Başka türlü söylersek, önceden kasıtlı bir nesneye sahip olmaksızın, kasıtlı bir deneyim yoktur (Monathy 2006: 71). Böylece edim ile fenomen arasında kasıtlılık ilişkisi olduğunu ve bu sayede de zihin ve madde düalizminin ortadan kalktığını görürüz. Zaten düşünme ile düşünülene bakılıyordu. Şimdi düşünmenin de düşünülene düşünme olduğu söylenir. Bu yol bizi geleneksel epistemolojinin iç ve dış problemlerinden kurtaracak gibi görünmektedir; çünkü artık içerde ve dışarıda bir şey yoktur. Bilinç ile dünya birliktedir. Böylece özne merkezlilikle kol kola giden zihin-madde düalizminin aşıldığı söylenebilir. Peki, fenomenlerin oluşturduğu bu yeni dünya nasıl bir yerdir? Bilinç o

dünyaya ait olup, oradaki nedenselliğe maruz kalır mı? Bu sorular bizi dünyanın varlığı problemine götürür.

b. Dünyanın varlığı

Dünyadaki nesnelere nedensel olarak etkileşime girer, fakat zihin bir nesne olmadığından zihin ve dünya ilişkisinin kendine özgü doğası, iki dünya içi nesne arasındaki nedensel ilişki türüyle eşitlenemez. Fenomenologların bilinçli kasıtlılığın yapısını analiz etmekle ilgilenmelerinin nedeni, zihin ve dünya arasındaki ilişkiyi netleştirmek istemeleridir. Zihin başlangıçta kendi kendine kapalı bir alan değildir. Bilincin, dünyanın sadece içsel temsilleriyle ilgilendiği bir iç alanda yer aldığı düşünmek kadar, dünyayı bir şekilde bizim dışımızda görmek de yanıltıcıdır. Dünyaya ulaşmak için bilincin kelimenin tam anlamıyla kendi dışına çıkması gerektiğini iddia etmek kadar, zihnin bir şekilde dünyayı sindirmesi gerektiğini iddia etmek de yanıltıcıdır. Bilincin kasıtlı açıklığı, varlığının ayrılmaz bir parçasıdır; dünyayla ilgili olması doğasının bir parçasıdır. Fenomenoloji, kasıtlı bilincin gösterme performansını araştırırken, dünyanın nasıl görüldüğünü ve sahip olduğu geçerliliği ve anlamı ile nasıl görülebileceğini de anlamaya çalışır (Zahavi 2007: 22-27). Bilinç kasıtlı olduğundan, artık onun dışında bir dünya düşünülmez. Bilinç ile dünyası birlikte dururlar. Dünya artık cisimler toplamı değildir; şeyler arasındaki ilişkileri ve gönderimleri ifade eder. Peki, bu yeni dünyayla nasıl karşılaşacağız?

Husserl *Ideen*'de evrensel bir şüpheye yönelik Kartezyen teşebbüs yerine, artık evrensel paranteze/ayraca/askıya almanın (*epokhe*) keskin bir şekilde tanımlanmış ve yeni anlamıyla ortaya çıkmasına izin verebiliriz der. Parantezleme (*Einklammerung*) ile amaçç, tam olarak yeni bir bilimsel alan keşfetmektir. Şimdi, doğal tutumun özüne ait genel tezi kapsayan her şey, parantez içine konur; yani sürekli "bizim için orada", "mevcut" olan bu doğal dünya. Gerçi bu yapılsa da dünya, "gerçeklik" olarak sonsuza kadar kalır. Öyleyse dünyayı bir sofist gibi reddetmeyip, onun varlığından bir şüpheli gibi şüphelenmem. Sadece mekansal-zamansal varoluşla ilgili her türlü yargıyı

tamamen kapatan "fenomenolojik epokhe" uygulamım. Bu nedenle, bu doğal dünya ile ilgili bilimlerin mükemmel delilleri olsa ve onlara itiraz edecek herhangi bir şey düşünmesem de geçerliliklerini kesinlikle kullanmam. Bu şekilde, tüm doğa ve beşeri bilimler ve bunların tüm bilgileri, tam da doğal bir tutum gerektiren bilimler olarak, ortadan kaldırılır (Husserl 1976: 65).

Mesele, araştırmanın saf nesnellliğini bulandıran tüm önyargıları ortadan kaldırmak olmadığı gibi, teoriden ve metafizikten bağımsız bir bilimin, tüm gerekçelendirmeyi hemen elde edilebilecek olana indirgeyerek kurulması da değildir. İstedığımız şudur: Gerçekten deneyimde bulunan, tamamen teoriden bağımsız alınan, deneyim bağlamında kendini açıkça tanımlayan ve doğal tavır içinde yer alan tüm dünyanın artık bize faydası olmadığından incelenmemesidir; ama aynı zamanda o, tartışmasız olarak parantez içine alınmıştır. Aynı şekilde, bu dünyaya atıfta bulunan tüm teoriler ve bilimler, ne kadar iyi, pozitivist veya başka türlü haklı olursa olsunlar, aynı kaderi paylaşırlar (Husserl 1976: 66). Peki, mevcut dünya paranteze alındığına göre, şimdi deneyimlenecek olan nedir? Burada Husserl'in şeylere dönüş çağrısıyla karşılaşırız.

Husserl, yeni deneyim alanında bize verilecek şeylere dönmemizi söyler. Fakat deneyimin, empirik anlamda deneyim olmadığını da ekler. Empirik argümantasyonun temel hatası, "şeylerin kendilerine" dönüş için temel talebin, deneyim yoluyla bilginin tüm gerekçelendirilmesi talebiyle tanımlanması veya karıştırılması gerçeğinde yatmaktadır. Tanınabilir "şeyler" çerçevesinin anlaşılabilir doğal sınırlamasıyla deneyim, şeylerin kendisini verdiği tek eylemdir. Ama şeyler sadece doğal şeyler değildir, gerçeklik de sıradan anlamda sadece gerçeklik değildir (Husserl 1976: 41). Böylece aslında paranteze alma ile birlikte, deneyimize sunulan şeylerin nesneden ve olgudan farklı olduğu görülmelidir. Böylece doğal dünya paranteze alınarak şeylerin kendisine döndüğümüzde şeyleri görürüz; onlar öznenin bilmesine konu olan nesneden de varlığını Tanrı'ya borçlu maddi şeylerden de, soyut teorilerin ışığında incelenen fiziksel gerçeklerden de başkadır.

Peki, parantez içine alınması gereken nedir ve neden şeylerin kendisine dönmemize izin verir? Farklı yorumlar vardır: Bir yoruma göre, şeylerin kendilerine geri dönüş, teorilerden, yorumlardan ve yapılardan uzaklaşmaktır. Parantez içinde tutmamız gereken şey, önyargılı fikirlerimiz, düşünce alışkanlıklarımız ve teorik varsayımlarımızdır. İkinci yorumda, parantez içinde tutulması ya da göz ardı edilmesi gereken şey, sadece geleneksel teoriler ve önyargılar değil, aynı zamanda dünyevi nesnelere ve şeylerle alışılmış doğal meşguliyetlerimizdir. Üçüncü yoruma göre, parantez içinde tutmamız ve dikkate almamamız gereken şey, aslında var olan dünyadır. Parantez içine almayı yorumlamanın doğru yolu, onu gerçekliğin dışlanması değil, gerçekliğe karşı belirli bir dogmatik tavrın askıya alınması ve yalnızca pozitif bilimlerde değil, aynı zamanda günlük yaşamımıza da nüfuz eden bir tavır olarak görmektir. Böylece dünyanın akıldan bağımsız varlığına olan otomatik inancımızı da askıya almalıyız. Bu tutumu askıya alarak gerçekliğin her zaman belli bir perspektiften açığa çıktığı ve incelendiği görülürse, gerçeklik gözden kaybolmadığı gibi, ilk kez felsefi araştırma için erişilebilir hale getirilir (Zahavi 2019: 32-36). Bu erişilebilirliğin sonraki adımı ise indirgemedir.

Husserl *Fenomenoloji Üzerine Beş Ders*'in hemen başında *bilincin, kendi içinde olmayan şeylere nasıl ulaştığını* sorar ve nesnel bilimlerdeki aşkınlık sorununa işaret eder. Ona göre orada içkin olan, reel içkin diye yani, benim içimde diye yorumlanır. Oysa ondan, apaçıklıkta kendini kuran, kendiliğinden verilmişlik anlamındaki içkin anlaşılabilir. Bunun için de fenomenolojik indirgeme yapılır. Fenomenolojik indirgeme, reel aşkınlığı reddetmeyip, onun bir varolan olmasını reddeder. Şimdi saf görmeye apaçık verilmiş olmayan her şey dışarda bırakılır (Husserl 2010: 2-7). Böylece hiçbir aşkınlık taşımayan saltık verilmişlik elde edilir. Burada, ben algımlarken saf görmeye yani algının kendisine bakarak, benle ilişki bir yana bırakılıp gözardı edilebilir. İşte bu görmeye sınırlanan algı, her türlü aşkınlıktan sıyrılmış, saf fenomen olarak verilmiştir (Husserl 2010: 36-37). Böyle paranteze almanın hemen yanı başında indirgeme ile karşılaşırız.

Husserl 1903 gibi erken bir tarihte fenomenolojinin ilk karakterizasyonunda bazı hataların bulunduğunu fark ederek, indirgeme türlerini ayırır. *Felsefi indirgeme* olarak adlandırdığı indirgeme süreci, felsefelerle yönelik nötr bir pozisyon alınması anlamına gelir. Ancak ve ancak bu şekilde kazanılan bir hareket noktasıyla, gerçek bir “başlangıç” yapılabilir. İkinci bir indirgeme türü olan *eidetik indirgeme* süreci bizi, olgular sahasından 'öz'ler sahasına taşır. Öyleyse eidetik indirgeme, olgular düzeyindeki bilimizi ideler düzeyine yükselten bir süreçtir. Fakat buradaki 'özler' ve 'ideler', deneyimlerimiz aracılığıyla karşılaştığımız 'empirik genellemeler' olmayıp, zihnimize canlanan saf olanaklar anlamındaki 'saf genellemelerdir. Zaten onların geçerliliği de olgusal deneyimlerden bağımsızdır. Husserl ayrıca iki çeşit fenomenolojik indirgemenin de söz eder: *Fenomenolojik psikoloji tarafından gerçekleştirilen fenomenolojik indirgeme*, dünyanın evrensel paranteze alınmasını sağlar. Bu indirgeme bizi, doğal tutumumuzla karşılaştığımız gerçek şeylerin dünyasından, saf ve görüsel fenomenler dünyasına götürmektedir. *Oysa fenomenolojik felsefeye gerçekleştirilen transandantal indirgeme*, fenomenolojik psikolojinin açığa çıkardığı her şeyi paranteze almak anlamına gelir. Yani bu indirgeme bizi, fenomenolojik anlamda fenomenlerden transandantal fenomenlere götürmektedir. Öyleyse transandantal indirgeme, bize verili olan ve verili olabilen şeylerden onların nihai koşul ve varsayımına, yani transandantal özneye götürmektedir. Bu indirgeme sayesinde ben, kendi doğal insani benliğimi ve doğal psişik yaşamımı kendi transandantal-fenomenolojik benime ve transandantal-fenomenolojik öz-deneyim dünyasına indirgerim (Kockelmans 2007: 127-129).

Görülmektedir ki paranteze alma yalnızca ilk adım olup, onu transandantal indirgeme takip etmelidir. Doğal tutumu parantez içine alarak, artık yalnızca gerçekliği sorgusuz sualsiz hareket noktası olarak kabul etmeyerek, bunun yerine, bize nasıl ve hangi dünyevi nesnelere verildiğine dikkat ederiz. Husserl'in bununla amaçladığı şey, öznellik ve dünya arasındaki bu ilişkinin sistematik analizidir. Felsefi görev, nesnel dünyanın hazır karakterini safça üstlenmek yerine, ilk etapta nesnellik gibi bir şeyin nasıl mümkün olduğunu aydınlatmaktır (Zahavi 2019: 37-38). Dolayısıyla paranteze alma, dünyanın varlığı tezini paranteze almaya işaret ederken, transandantal indirgeme,

dikkatimizi fenomenlerin bilincimize görünme şekline yönlendirmeyi ifade eder. Böylece fenomenoloji, tecrübemizin transandantal yapılarını, olanaklılığının koşullarını belirlemek ister (Levis&Stahler 2019: 33). İşte Husserl bilincin kasıtlılığı, paranteze alma ve indirgeme sayesinde özne merkezlikten, zihin-madde düalizminden ve aşkınlık sorunundan kurtulur.

2. Bilimlerin Yükselişi

Fizik bilimiyle birlikte bilimler felsefeden ayrılmaya başlamıştır. Bilimler, dışarıda kendi başına bir dünya olduğu düşüncesine dayanırlar. Bu dünya aynı zamanda matematiksel bir plana göre yaratılmıştır. Karşımızda matematiksel düzenliliklerle kurulu bir evren/dış dünya bulunduğu için, onu bilebilmenin yolu da matematikten geçer. Bu ise, matematiğin ideal ve soyut zemininde oluşturulan teorilerin doğru olup olmadığının, nedensellik ilkesi uyarınca, olgularla yapılan deneylerde test edilmesiyle gerçekleşir. Böylece, bilimin her şeyi konu ettiği, nedensellik ve eylemsizlik ilkesine dayandığı, ulaştığı sonuçların kesinliğini iddia ettiği görülür. Husserl ise, yaşama dünyasının nedensellik ilkesiyle anlaşılamayacağını, bilincin şeylerle karşılaşmasının her zaman ufuksal olduğunu, şeyi bir kesinlik içinde kavrayan mutlak bir bakışın olmadığını ve şeyler bilincin kastettiği edimlerde görünür olduğundan, açığa çıkan görünümlerin tüketilemez bir çoğulluğu oluşturduğunu söyleyerek itiraz eder.

a. Ontolojik itiraz

Husserl’e göre Hegelciliğe bir tepki olarak ortaya çıkan doğalcılık (Naturalizm), 18. yüzyılda ezici bir hız kazanmıştır. Bu felsefede varolan her şey ya fizikseldir ve fiziksel doğanın bütünlüğüne aittir ya da psiiktir ama o zaman da fiziksele bağlı bir yan olgudur. Varolanlarsa cisimlerdir. Aşırı doğalcılığı karakterize eden şey, bir yandan bilincin diğer yandan idelerin, mutlak ideallerin ve değerlerin doğallaştırılmasıdır. Öyle ki düşünme yasaları denilen formal mantık ilkeleri bile doğa yasaları olarak yorumlanır. Bu haliyle doğalcılığın saf mantığa, saf değer felsefesine ve pratiğe temel sağlamaya

uygun olmadığı ortadadır. Ancak o, bilim oluşundan o kadar emindir ki, öteki felsefe yapıları küçümser (Husserl 1997: 11-18). Husserl elbette bu küçümsemeyi yersiz bulacaktır. Doğalcılık açısından bilincin fizikselliğe indirgenmesini ve fiziksel şeyler gibi nedensellik ilkesiyle incelenmesini de kabul etmeyecektir.

Husserl'e göre doğal bilgi deneyimle başlar ve deneyimde kalır. "Doğal" olarak adlandırdığımız teorik ortamda, olası araştırmanın genel ufku bu dünyadır. Bu tavrın bilimleri, dünyanın tüm bilimleridir. Her bilim, araştırmasının alanı olarak bir konu alanına ve tüm bulgular, belirli görüşlerin yasal olarak kanıtlayıcı gerekçelerine orijinal kaynaklar olarak karşılık gelir. Öyleyse dünya, doğru teorik düşüncede mevcut deneyimler temelinde tanınabilir nesnelere, olası deneyim ve deneysel bilginin nesnelere toplam özüdür. Bu, doğa bilimleri ile birlikte sosyal bilimleri kapsar (Husserl 1976: 10-11). Böylece bilimin dünyasındaki her şey, aynı ontolojik düzeye indirilip aynı yasalılığın tabi kılınır ve onların toplamı olan dünya da bilimlerin ilgi alanlarına göre paylaşılır.

Oysa fenomenolojik görüşe göre, gerçeklik karmaşıktır ve çok sayıda farklı ontolojik bölgeden oluşur. Bu alanların veya bölgelerin herhangi bir araştırması, farklı özelliklerine saygı göstermeli ve söz konusu alan için uygun yöntemleri kullanmalıdır (Zahavi 2019: 48). Husserl'e göre yaşama dünyası buna örnektir; çünkü her tür yaşantı saf bir görme ve kavramanın nesnesi yapılabilir ve bu görmede yaşantı, saf verilmişliktir (Husserl 2010: 25). Şimdi yaşama dünyası dar anlamıyla, bilimsel ideal nesnelere dünyasına karşıt olur. Geniş anlamda ise, bilimlerin sonuç ve başarılarını içine alır. Yaşama dünyasındaki yaşantıda verilen algısal idea hep belirsizlik ve esneklik zeminindedir. Ancak bilimler bu belirsizliği saf dışı bırakıp tam kesinlik isterler. Böylece onların nesnesi, algılabilir nesne değildir. Yaşama dünyasının transandantal formları ise, ufuk ve zemindir. Ufuk zamansal, zemin de uzamsal yönü ifade eder. Ufkun eski değerler ve kazanımlar olduğu, biz farketmeden hayatımızı yapılandırdığı görülür. Zemin ise yeryüzüdür; durma ve hareket onunla bağlantısında anlamlıdır. Bilimlerin doğalcı tavrı ve nesnellik arayışı, özneyi ve yaşamı unuttur. Bu bir krizdir; çünkü bilimler kim olduğumuzu yanıtlayamaz (Levis&Stahler 2019: 58-69). Hemen

Galileo’yu ve eylemsizlik yarasını hatırlayabiliriz: Yasa ideal bir dünyada tasarlanır, matematiksel kesinlikle hesaplanır ve dünya hakkındaki bilgimize temel olur. Ancak yaşama dünyası gerçekten de ideal dünyanın ölçülerine vurularak bilinebilir mi? Bilim, bizim *ne olduğumuzu*, fiziksel bir şey oluşumuzla veya zihinselliğimizi de fiziksellik düzeyinde düşünerek yanıtlamaya çalışır. Gerçekten de *kim olduğumuzu* sormaz; çünkü kim sorusu, insanları birbirlerinden farklılıkları bağlamında düşünme demektir. Oysa bilimin, varolanların farklılıklarını gözardı ettiği açıktır.

b) Epistemolojik itiraz

Husserl *Cartesian Meditations*’ta, Descartes’a göre her şeyi kapsayan bilimin tüm yapısının, tündengelimli aksiyomatik bir temele dayandığını, yani tündengelimli bir sistem formuna sahip olması gerektiği söyler. Geometrideki geometrik aksiyomlara benzer bir rol, egonun/benin kendisiyle ilgili mutlak kesinliğinin aksiyomu tarafından, her şeyi kapsayan bilimde de oynanır. Böylece egoda/bende doğuştan gelen aksiyomatik ilkeler, yalnızca bu aksiyomatik temele, yani geometri ve geometrik bilginin nihai temeline katılmaya çağrılır (Husserl 1982: 7-8). Gerçekten de Descartes, düşünüyorum öyleyse varım önermesini aksiyomatik bir işlev göreceğ şekilde temele yerleştirir. Tanrı’nın ve dış dünyanın varlığı ile dünyanın nasıl bilineceği de ilk önermeden türetilir.

Husserl’in *Kesin Bir Bilim Olarak Felsefe*’de söylediğine göre her bilinç, -nın bilinci olduğu için, bilincin neliğinin incelenmesi demek, onun anlamının ve nesnelliliğinin de incelenmesi demektir. Fenomenolojik bilincin empirik bilinçle karşılaştırılması, farkı daha iyi görmemizi sağlayabilir. *Psikoloji* deney(im)sel bilinçle, doğa bütünlüğünde var olan olarak ve deneysel tavır içindeki bilinçle ilgiliyken, *fenomenoloji* saf bilinçle yani fenomenolojik tavrın bilinciyle ilgilidir (Husserl 1997: 22-23). Yine psikolojide fiziksel şeyler, değişme yasaları altında bulunur ve bu yasalar kendisiyle aynı olan şeye ama kendi başına şeye değil, doğanın bütünlüğü içindeki şeye ilişkindir. Burada gerçek özellik, kendisiyle aynı olan şeyin, nedensellik yasalarına göre önceden belirlenmiş değişme olanakları için bir addır. Oysa fenomenolojik bilince

görünen fenomen, tözsel bir birlik değildir, reel özellikleri yoktur ve gerçek öğeleri olmayıp, gerçeklikte değişmeyen nedensellik yasaları içinde bulunmaz. Bu yüzden de fenomenlere bir doğa atfetmek tam bir saçmalaktır. İşte fenomenlerin fenomen olarak doğaları olmadığından, dolaysız görüde aslına uygun olarak kavranabilen bir nelikleri/özleri vardır. Bu neliği görmekse, algulamaktan daha fazla zorluk veya mistik bir giz barındırmaz (Husserl 1997, 34-39). Şimdi fenomenlerin bilimler tarafından bilinemeyecek olması, onların hiç bilinemeyeceği anlamına gelmez; çünkü en azından şunu söylemek gerekir ki, doğadan yoksun fenomenler aynı zamanda tüketilemeyen bir çoğulluk içinde sunulurlar. İşte Husserl fiziksel şeyin uzamsal biçiminin prensipte yalnızca tek taraflı vurguyla verilebileceğini, sürekli algıların gelişigüzel ilerlemesinde devam eden bu yetersizliğin yanı sıra ve tüm kazanımlara rağmen, her fiziksel özelliğin bizi deneyimin sonsuzluğuna çektiğini/çağırdığını söyler. Mantıksal olarak söylersek her mümkün nesnenin kendini sunma yolları sonsuzdur. Bu bağlamda empirik görü (deneysel bilinç) ile özün görüsü (saf bilinç) arasındaki fark, varoluş ile öz (*Existenz-Essenz*) yani olgu ile düşünce (*Tatsache-eidos*) arasındaki temel farka karşılık gelir (Husserl 1976: 14-16). Böylece fenomenoloji yöntemini benimseyen felsefenin, bilimselleşmesi gibi bir seçenek kabul edilmemiş olur.

Öyleyse felsefede matematikte olduğu gibi tanımlar yapamazsınız. Matematiksel prosedürün herhangi bir taklidi de bu bakımdan sadece kısır değil, aynı zamanda yanlış olup, en zararlı sonuçlara sahip olacaktır (Husserl 1976: 9). Yani yalnızca doğa bilimi tarafından bilinen varlıkların bilgisinin nesnel olarak doğru olduğu ısrarı, yalnızca gerçekliğin ve nesnelliğin tam olarak ne anlama geldiğine dair felsefi soruyu doğru bir şekilde ele almakta başarısız olmakla kalmaz. Aynı zamanda, doğalcılığı ilk etapta mümkün kılan deneyimsel ve bilişsel başarıları yeterince açıklayamadığı için kendi kendini baltalayan bir girişimdir. Dolayısıyla felsefede, bilimlerdeki gibi bir nesnelliğe ulaşamaz. Zaten nesnellik, kesin olarak zihin bağımsızlığı açısından değil, daha çok bir akıllar topluluğuyla ilişkili olarak tanımlanır. Nesnellik, özneler arası bir sürecin sonucudur. Oysa bilim kendisini, gerçekliği nesnel olarak, yani üçüncü şahıs bakış açısıyla tanımlama girişimi olarak sunar. Ancak herhangi bir nesnelliğin, herhangi bir

açıklamanın, anlayışın ve teorik modellemenin, birinci şahıs bakış açısını ön koşul olarak varsaydığını unutmamalıyız. Bu kapsamda bilimin, her teorik ve deneysel perspektiften özgürleştirilmiş mutlak bir gerçeklik açıklaması sunabileceği fikri bir yanılısamadır. Bilim, dünya ile ayrı bir ilişki, doğal tavrın belirli bir teorik değişikliğidir. Bu haliyle bir gelenektir, kültürel bir oluşumdur. Bu bağlamda fenomenolojinin amacıysa, insanlar hakkında rakip bilimsel bir açıklama sunmak olmayıp, bilen öznenin kullandığı kasıtlılık türlerinin ayrıntılı bir analizi yoluyla bilimsel pratiğimizi, rasyonelliğini ve başarılarını açıklığa kavuşturmaktır (Zahavi 2019: 53-54). Fenomenolojinin bilimden farklı olarak nasıl yol aldığına bir örnek vermek uygun olabilir.

Husserl'in temel yapıları ararken kullandığı araçlardan biri, eidetik çeşitliliktir. Buradaki temel fikir, bize verilen şeyden hareket etmek ve sonra hayal gücümüzü kullanmaktır. Eidetik çeşitlilik, hayal gücüyle yönlendirilen veya yardım edilen bir tür kavramsal analiz olarak görülebilir ve yerine geçemeyeceği deneysel çalışmalardan oldukça farklı bir amaca sahiptir. Bu zorlu, açık uçlu bir süreçtir ve sonuçlar çoğu durumda yenilenebilir. Kısacası, yanılmazlık iddiası yoktur. Daha ziyade, içgörüler her zaman belirli bir geçiciliğe, belirli bir varsayımsallığa sahiptir ve yeni kanıtların ışığında gelecekteki değişikliklere zorunlu olarak açık kalırlar (Zahavi 2019: 45-46). Böylece yaşama dünyasının matematiksel olarak bilinmeyeceği, bunun hem fenomenlerin özelliklerinden hem de onları bilme tarzımızdan kaynaklandığı söylenir. Bu sebeple felsefe, yeni araştırma alanları ile tarzlarını keşfetmekte ve ulaştığı bilgilerin değişebilirliğini varsaymaktadır.

c) Metodolojik itiraz

Husserl'e göre doğalcılıkta bilgi, bir doğa olgusudur; bilen organik varlığın yaşantısıdır, psikolojik bir olgudur. Bilgi nesnenin bilgisidir, fakat bilen öznenin bilgisinin, nesneye uygunluğundan nasıl emin olunur? Burada mantık ve yasaları dahi rastlantısal, tartışmalı ve kuşkulu bir hal alır. İşte bu, bilgi öğretisi yani metafiziktir.

Bilgi eleştirisi ise bilgi ve bilgi nesnesinin fenomenolojisidir; özel felsefi bir düşünme biçimi ve özel felsefi bir yöntemdir (Husserl 2010: 15- 19). "Bilgi eleştirisinin yöntemi fenomenolojik yöntemdir. Fenomenoloji, bilginin neliğine ilişkin bilimin içinde yer aldığı genel öz (nelik) öğretisidir". Şimdi fenomenolojinin apriori bir araştırma olması, matematiksel tümdengelim anlamına gelmez; "fenomenoloji görerek, aydınlatarak, anlam belirleyerek ve anlam ayırımı yaparak yol alır". Tüm bu süreçte o, kuramlaştırmaz ve matematikselleştirmez (Husserl 2010: 1, 48). Burada bilimin metodolojisine karşı çıkılarak, bilgi eleştirisinin yönteminin fenomenolojik yöntem olduğu söylenir. Şöyle de söyleyebiliriz, yeni bir araştırma alanımız olduğuna göre yeni de bir yöntemimizin olması da doğaldır. Şimdi fenomenler, kendi özsel açığa çıkışları içinde bilinmekte olup, bilimsel indirgemeye maruz kalmamaktadır. Biraz açabiliriz.

Bilimsel indirgemecilik, Ockham'ın usturası olarak bilinen de dahil olmak üzere, çeşitli metodolojik ilkelerle motive edilir: Kesinlikle gerekli olandan daha fazla nesne türünün (veya ontolojik dünyanın) varlığını varsaymayın. Burada "x nedir?" sorusu, "x, fizik, kimya, nörofizyoloji tarafından anlaşılabilir bir şeye nasıl indirgenebilir" şeklinde yeniden formüle edilir. Buradan da doğrunun bilimsel doğru olduğu, var olan her şeyin doğa bilimlerinin yöntemleriyle incelenmesi gerektiği ve nihayetinde onların ontolojik olarak doğal bilimsel gerçeklere indirgenebilir olduğu görüşüne varılır. Oysa paylaşılan "azalt veya ortadan kaldır" sloganı doğruysa, sosyal bilimlerde bulunan açıklamaların çoğu, gerçek bilimsel değeri olmayan sahte açıklamalar olacaktır. Yine de, fenomenologlar yaşam dünyasının önemini vurguladığında, bu bir bilim eleştirisi olarak tasarlanmamıştır. Fenomenoloji, bilimin değerine itiraz etmediği gibi bilimsel araştırmaların yeni anlayışlara yol açabileceğini ve gerçeklik anlayışımızı genişletebileceğini de reddetmez. Reddettikleri, doğa biliminin gerçekliğin kapsamlı bir açıklamasını sağlayabileceği fikridir. Fenomenoloji nicel yöntemlere de karşı değildir. Mesele bilimin yalnızca nicel soruları ele alırken başarılı olmasıdır. Fenomenoloji için, bir şeyin gerçek olup olmadığı sorusu, onun ölçülebilir zorba/Procrustean yatağına sığıp sığamayacağına bağlı değildir. Deneyim dünyamızın kendi geçerlilik ve doğruluk kriterleri vardır ve bilimin onayını beklemek zorunda değildir. Fenomenologlar için

deneyim dünyası ile bilim dünyası arasındaki fark, bizim için dünya ile kendi içinde dünya arasında bir fark değil, dünyanın görüldüğü iki yol arasındaki farktır (Zahavi 2019: 47-52). Fenomenoloji bilimsel olmaya çalışmadığı gibi, bilimlere reddediyor da değildir. Mesele, araştırma alanının ontolojik yapısı değiştiğinde, onu araştırmak için kullanılan metodolojinin de değişmesidir.

Kasıtlılıktan görünüş veya perspektif olarak bahsetmek gelenekseldir. Kişi belirli bir perspektiften veya belirli bir şekilde nesnenin bilincindedir. Akıllı telefon bir iletişim aracı, müziğimi depolamanın etkili bir yolu veya rahatsızlık kaynağı olarak düşünülebilir. Nesnenin ne olarak sunulduğunun yanı sıra, sunum biçiminin kendisi de değişebilir. Örneğin, bir masa algılanmak yerine hayal edebilir. Temel fenomenolojik görev, bu farklılıkları ayrıntılı olarak analiz etmek ve sistematik olarak birbirleriyle ilişkilerini haritalandırmaktır. Fenomenologların reddettiği bir görüşe göre, deneyimler dış dünyayla doğrudan bir ilgisi olmayan, kendi içlerinde öznel olaylardır. Bu durumda örneğin, kekin kokusunun duyuşsal (nedensel) olarak etkilemesi sonucunda bilinçte kekin zihinsel bir temsili ortaya çıkar. Böyle bir açıklamada sıradan algı, dış nesne ve içsel temsil gibi iki varlığı ima eder; benim ilkinde erişimime, ikincisi tarafından aracılık edilir. Oysa fenomenologlar algısal deneyimi, bizi zihinsel temsillerle karşı karşıya getiren bir tür içsel film ekranı olarak düşünmezler. Deneyimlenmeleri için nesnelerin içsel olarak yeniden üretilmesi veya temsil edilmesi gerektiğini düşünmek yerine, algısal deneyimin bize doğrudan ve hemen nesneyi sunduğunu iddia ederler. Dolayısıyla kasıtlılık nedenselliğe indirgenemez. Örneğin yakın fiziksel çevremde olup da beni nedensel olarak etkileyebilecek gerçek şeyler, bilincinde olabileceğim şeylerin yalnızca çok küçük bir bölümünü oluşturur. Kare çemberleri, tek boynuzlu atları, gelecek Noel'i veya çelişkisizlik ilkesini düşünebilirim. Ama bu imkânsız, kurgusal, gelecekteki ve ideal nesnelerin beni nedensel olarak nasıl etkilediği varsayılmaktadır? Var olmayan nesneler hakkında düşünmenin mümkün olduğu gerçeği, bir nesnenin, eğer farkında olursam beni nedensel olarak etkilemesi gerektiğini iddia eden bir teoriye karşı kesin bir argüman gibi görünüyor (Zahavi 2019: 17-21). Fenomenler nedensellik

ilkesiyle bilinemeyeğinden, yaşama dünyasının da bilimsel yerine fenomenolojik olarak bilinebileceği ileri sürülebilir.

3. Felsefenin Meşruiyeti

Bilimlerin felsefeden ayrılarak kesin bilgiye ulaştığı idiası karşısında, felsefenin yeri sorgulanmaya başlanmıştır. Şöyle çözüm önerileri görülür: Felsefe metafizikten arınmalıdır, felsefe bilimselleşmelidir, felsefe bilimlerin dilini analiz etmelidir, felsefe bir öğreti değil bir etkinlik olmalıdır, felsefe kullanışlı sonuçlara ulaşmalıdır vd. Husserl'in çözüm arayışını ise iki başlık altında toplayabiliriz: Felsefe, geleneksel felsefenin ve metafizikten arınarak, fenomenleri gördükleri şekliyle bilerek yeni bir felsefeye dönüşmelidir ki, bu haliyle o kesin bir bilimdir. İşte fenomenolojik yöntemi benimseyen bu transandental felsefe aynı zamanda tüm bilimlerin temelidir.

a. Yeni bir felsefe

Husserl kasıtlı bilincin iki unsuru arasında ayırım yapar: *Noema ve noesis*. Bilincin yöneldiği nesne, kasıtlılığın nesne tarafı, yani yönelinendir. *Noesis* ise kasıtlılığın edim tarafı, yani yönelme sürecidir. Bahçede gördüğüm elma ağacını hatırladığımda, hatırlanması *noetik* tarafken, hatırladığım elma ağacı da *noematik* taraftır. *Noetik* taraf nesneyi, bir anda bir açıdan algılar. *Noematik* tarafta ise, nesneyi tecrübe etme biçimlerimizin ufuklarıyla sınırlandırma söz konusudur (Levis&Stahler 2019: 42-44). Ona göre "düşünüyorum"un (*cogito*) aslında hep "düşünüleni düşünüyorum" (*cogito cogitatum*) olduğunu aklımızda tuttuğumuzda, betimlemelerin hepsinin hem kasıtlı nesneyi hem de *cogito*'nun o nesneye ilişkin hallerini içermek zorunda olduğunu anlayabiliriz. Öyleyse düşünüleni düşünüyorum demek, tüm bilincli farkındalıkların kasıtlı farkındalıklar olduğunu söylemektir. Bu ise bir taraftan, kendinde gerçeklik anlayışının kavranılamaz olduğunu, diğer taraftan da bilincin kapalı olduğunu söyleyen Kartezyen anlayışın dışlanması demektir. Dolayısıyla "düşünüyorum" ifadesini tündengimsel argümanların apodiktik ve aşikar önceli olarak kullanmanın pek anlamı

yoktur (Kockelmans 2007: 130-131). İşte Husserl’in kurmaya çalıştığı felsefe, kendinde özneyi, kendinde nesneyi, zihin-madde dualizmini, geometrik uzay zamanı ve zihnin, temsillerin oynandığı sahne olmasını reddeder. Her ne kadar Descartes’ın felsefenin bilimlere temel olma arzusunu paylaşırsa ve fenomenolojiye “yeni kartezyen” felsefe dese de, aslında ondan ne kadar ayrıldığı da açıktır.

Şimdi ilginç bir şeyle karşılaşırız. Eğer bu yeni felsefe, deneyim içindeki somut yaşama dünyasını bilecekse, ortaya şöyle bir soru çıkmaktadır: Algı perspektifsel ve şeylerin sunumu bitimsiz olduğuna göre, fenomenlerin neliğine/özüne nasıl ulaşılabilir? Husserl’e göre algının her zaman perpektifsel olması ve nesnenin algılayamadığımız taraflarının kalmasıdır. Bu, birlikte mevcudiyet fenomenidir; farklı taraflar gönderimler yoluyla birbirine bağlıdır. Şimdi görünen şeyler, boş bir kasıtlı ufuk tarafından çevrelenmiştir. Bu hiçlik olmayıp, doldurulması gereken bir boşluktur. Buna “belirlenmeye elverişli belirlenimsizlik” der (Levis&Stahler 2019: 44-45). Yani algısal deneyim, mevcudiyet ve yokluğun karşılıklı etkileşimini içerir. Bu da tamamen entelektüel ve hiçbir yerden bir bakış açısının olmadığını ve sadece somutlaşmış bir bakış açısının olduğunu gösterir. Böylece düşünme, belirli bir tür "boşluk" olarak deneyimlenir. Bu boşluğun, dünyanın kendisini anlamlı bir şekilde, bir şey olarak gösterebileceği varsayılır. Şeylerin bizi, daha fazlasını keşfetmeye çağırdığını hatırlarsak eğer görürüz ki, tüm eylemleriniz bedensel angajman ve etkileşimi gerektirir ve içerir. Sonuç olarak, bilginin hareketsiz bir şekilde alınması sorunu olmaktan ziyade, algısal araştırmanın bedensel bir aktivite olduğunu öğreniriz. Bu aktivite ise bir anlık değildir; zaman alır. Dolayısıyla bağlam ve ufuk yalnızca mekansal terimlerle değil, zamansal terimlerle de düşünülmelidir; çünkü bugünü geçmişin temelinde, geleceğe yönelik plan ve beklentilerle karşılaşırız (Crowell 2016: 185; Zahavi 2019: 11-13). Öyleyse fenomenolojinin hakikat/doğruluk anlayışı, açığa çıkan ile açığa çıkmayanın birlikte düşünülmesini gerektirir. Bu sayede *noetik* tarafın perspektifseliği ile *noematik* tarafın ufuksallığı nedeniyle varolan belirsizlikler, sorun olmaktan çıkacaktır. Peki boşluk olarak deneyimlenen bu düşünme nasıl gerçekleşir? Bu boşluğa rağmen fenomen nasıl bir ve aynı olarak algılanır?

Söz konusu somut edimler sırasında yönelinen şey hep aynı kalmaktadır. Oysa tikel edimler sırasında bunun böyle algılanmadığı görülmektedir. İş bu tikel algı ediminde (*noesis*'te) bu bina, belirli bir bakış açısından bakıldığında kendini hep belirli bir şekilde gösterir. Ama yine de her somut edim, bu tikel yanlardan daha fazlasına yönelimli olup, binayı bir bütün olarak hedeflemektedir. Söz konusu yönelinen total anlama noema denmektedir. İşte bu noema, her bir tikel algı ediminin neden aynı binanın başka olanaklı algılanışlarına göndermede bulunduğunu da açıklamaktadır. Her tikel edimde algılanan şeyin bu tek cepheliliği hem deneyimlenmekte hem de aşılırmaktadır. Çünkü tek ve aynı maddesel şeyin muhtelif algısal temsilleri, tek bir *noematik* sistemi teşkil eder. *Noematik* bakımdan ele alındığında söz konusu referans veya atıflar, söz konusu algısal noema'nın özsel nitelikleri arasında yer alır. *Noetik* bakımdan ele alındığındaysa onlar, mevcut tikel fiili algıyı tamamlamak üzere gerçekleşen yeni edimlerin beklentisi olarak görünürler. Başka bir deyişle, her bir tikel edimin tek cepheliliğini aşan şey, o edimlerin zamansal ard ardılığı değil, onların birbirlerini teyit, tamamlama ve bütünleştirme olgusudur. Dolayısıyla *noematik* bakımdan ele alındığında algı süreci, aslında bir tamamlama/bütünleme/gerçekleşme (*Erfüllung*) sürecidir. Yani fiilen algılananlar, fiilen algılanmayan verilerin ışığında görünür hale gelirler (Kockelmans 2007: 131-135). O halde fenomenlik, deneyimin bilinçte 'görünme' biçimidir. Devam eden deneyimimde sürekli olarak sunulan bir ve aynı 'bu' şey, özellikleri veya belirlemeleri değişse veya kaybolsa bile, olağanüstü bir şekilde bir bireyin olduğu ortaya çıkar. Dolayısıyla bir tikellik duygusu, her durumda benim algısal deneyimimin fenomenal içeriğinin ayrılmaz bir parçasıdır (Smith 2016: 66). *Noematik* tarafın perspektifsel oluşu, perspektiflerin birbirine atıfla anlamlı olduğu bir bütünleşme olarak anlaşılır. *Noetik* açıdansa bu, beklentisellik ve değişmeyi baştan varsayar.

b. Bilimlerin temeli olarak felsefe

Fransa'nın en büyük düşünürü Descartes, *Meditasyonları* aracılığıyla aşkın fenomenolojiye yeni dürtüler vermiştir. Buna göre, neredeyse Kartezyen motiflerinin

radikal gelişimi ile Kartezyen felsefenin hemen hemen tüm iyi bilinen doktrin içeriğini reddetmek zorunda olmasına rağmen, aşkın fenomenolojiye neo-Kartezyen denebilir. *Meditasyonlar*'ın amacı felsefenin, mutlak bir temele dayanan bir bilim olarak düzenlenmesini tamamlamaktır. Bu Descartes'a göre, tüm bilimlerde karşılık bulan bir reformu ima eder; çünkü ona göre onlar, her şeyi kapsayan tek bir bilimin, kendi kendine yetmeyen üyeleridir. Yalnızca felsefenin sistematik birliği içinde gerçek bilimlere dönüşebilirler. Öte yandan, tarihsel olarak geliştikçe, tam ve nihai temellerini mutlak içgörüler temelinde oluşturacak bilimsel gerçeklikten yoksundurlar. Bilimlerin her şeyi kapsayan birliği olarak felsefe fikrini, böylesine mutlak bir rasyonel temelin birliği içinde radikal bir yeniden inşa ihtiyacı, buradan kaynaklanmaktadır (Husserl 1982: 1-2). Belli ki Husserl Descartes'ın, felsefenin bilimlerin temeli olmasını sembolize eden ağaç motifine yakın durmaktadır.

Buna göre transandantal fenomenoloji, her türlü anlam ve varlığın evrensel kuruluşunun transandantal ego/ben tarafından icra edilen felsefi kuramı olacaktır. O, bilimsel bilginin temellendirilmesine katkıda bulunmak demek olduğundan, doğal tutumun icra edildiği sahaya dahil olamaz. Fenomenoloji, yeni bir nesne sahasına sahip yeni bir bilim, yeni bir başlangıç noktası ve yeni bir yöntem anlamına gelir. Husserl, düşüncesini pek çok noktada değiştirdiği halde, felsefenin diğer bilimlerin temelini sağlaması gerektiğinin altını hep çizmiştir. Felsefe, mutlak olarak radikal ve mümkün olduğunca kesin bir bilim haline gelmedikçe bu hedefe ulaşamayacaktır. Felsefenin yapması gereken, “şeylerin kendisine” varmaya çalışmak ve bu amaçla her türlü uydurma kurgudan, yoklanmamış peşin hükümden ve keyfi önyargıdan sıyrılmaktır (Kockelmans 2007: 122-123). Transandantal felsefe şeyleri, teorilerin zorba yatağına sokmaz ve doğrudan şeylerin kendisine yönelir. Bu haliyle de şeylere teorik ve dolaylı yaklaşan bilimler için temel bir yerde bulunur.

Dolayısıyla Husserl felsefenin nihai kokunu veya radikal ve mutlak başlangıç noktasını, tek bir ana kavram, ilke ya da *cogito*'da değil, asli deneyim sahasının tamamında görür. Öteki bilimlerin kullanageldikleri hiçbir yöntemin herhangi bir değeri yoktur; çünkü onlar, fiilen verili olana ilaveten başka bir şeyi daha varsaymak

zorundadırlar. Oysa fenomenolojiyi niteleyen fenomenler sahasında temel ilke şudur: Her ilksel verili görü, bilginin meşru kaynağıdır. Kendini bize görüde ilksel olarak sunan her şey kendini bize sunduğu gibi kabul edilmek durumundadır. Bu işlem sayesinde kendimizi “mutlak olarak saydam başlangıç” dairesine yerleştiririz. Burası ‘transandantal deneyim’ alanıdır. Yeni türden bir deneyim alanındaki yeni bilimin adı transandantal fenomenolojidir. Bu tutum değişimiyle, şeyleri daha asli ve radikal olarak görmeyi, şeylerin icine nüfuz etmeyi ve ilk başta göze çarpan anlamların ardındaki daha derin anlam katmanlarını görmeyi öğrenmek mümkündür (Kockelmans 2007: 126). Husserl bunların zor talepler olduğunu söyler: Önceki tüm düşünme alışkanlıklarını kapatmak, düşüncemizin ufkunu yeniden düzenledikleri zihinsel engelleri tanımak ve yıkmak. Tam da bu sayede yani tam düşünce özgürlüğüne ulaşarak, tamamen yeniden tasarlanması gereken gerçek felsefi sorunları kavramak olanaklı olacaktır (Husserl 1976: 5). Onun çok haklı olduğu ortadadır.

Sonuç Yerine

Husserl birçok felsefi problemle uğraşmak zorunda kalmıştır; fakat burada üç tanesi seçilmiştir. Böylece anlaşılması zor olan fenomenoloji alanına giriş yapmanın kolaylaştırılması istenmiştir; çünkü filozofun, düşünmeye nereden başladığını bilmediğinizde, işler hepten karışmaktadır. Okuyucu bir felsefe metnini okumaya başlamadan, filozofun sorduğu soruları bulursa, onun hangi problemleri çözmeye çalıştığını da bulur. Böylelikle aslında filozofun karşılıklı olarak söyleştiği diğer filozofların kim olduğunu da öğrenir. Bu ise, oradaki şölene konukluk anlamına gelir.

KAYNAKÇA

CROWELL, Steven (2016). “What Is It to Think?”, *Phenomenology of Thinking Philosophical Investigations Into the Character of Cognitive Experiences*, ed. by T. Breyer&C. Gutland, London: Routledge.

HUSSERL, Edmund (1976). *Ideen zu Einer Reinen Phänomenologie und Phänomenologischen Philosophie Erstes Buch, Allgemeine Einführung in die Reine Phänomenologie*, Husserliana Den Haag: Martinus Nijhoff.

HUSSERL, Edmund (1982). *Cartesian Meditations: An Introduction to Phenomenology*, trans. D. Cairns. The Hague: Martinus Nijhoff.

HUSSERL, Edmund (1997). *Kesin Bir Bilim Olarak Felsefe*, çev. A. Kaygı, Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.

HUSSERL, Edmund (2010). *Fenomenoloji Üzerine Beş Ders*, çev. H. Tepe, Ankara: Bilgesu Yayıncılık.

KOCKELMANS, Josef J. (2007). “Edmund Husserl ve Fenomenoloji”, *Cogito*, 50: Bellek: Öncesiz Sonrasız, İstanbul: Yapı Kredi Yayıncılık.

LEWIS, Michael&Staehler, Tanja (2019). *Fenomenoloji*, çev. O. B. Kaplan, M. Demirhan, M. Türkan, N. Şahankaya, M. B. Gürsoy, Ankara: Fol Kitap.

MOHANTY. J. N. (2006). “Intentionality”, *A Companion to Phenomenology and Existentialism*, ed. by M. A. Wrathall&H. L. Dreyfus, Oxford: Blackwell.

SMITH, David Woodruff (2016). “Thinking About This Individual”, *Phenomenology of Thinking Philosophical Investigations Into the Character of Cognitive Experiences*, ed. by T. Breyer & C. Gutland, London: Routledge.

WRATHALL, Mark A. & Hubert L. DREYFUS (2006). “A Brief Introduction to Phenomenology and Existentialism”, *A Companion to Phenomenology and Existentialism*, ed. by M. A. Wrathall&H. L. Dreyfus, Oxford: Blackwell.

ZAHAVI, Dan (2019). *Phenomenology the Basics*, Newyork: Routledge.